

Váralljai Csocsán Jenő (Oxford):
A Szent Korona eredete¹⁸⁸

A Szent Korona görög koronáján a Mindenható trónjából fakadó vizek partján álló jegenyefák az élet fáí, amelyek a Jelenések könyvének 22. fejezete szerint minden hónapban gyümölcsöt hoznak, s levelei a nemzetek gyógyulására szolgálnak.

A Mindenható fölött az ametiszt köve az utolsó vacsora kelyhére, Krisztus szenvedésére és a Halak jegye miatt a görög IXOYC szimbólumra utal.

A Mindenható lába alatt azért találunk gyönyörű zafír követ, mert a Kimenet könyve 24. fejezete szerint Mózes Izrael Istene lába alatt zafírkő művét látta.

A zafírt a középkorban szent kőnek tartották, abból volt igen gyakran a püspökök gyűrűje, amint arról III. Ince pápa is intézkedett. A görög korona négy nagy kulcsköve is mind zafírból van, ami jól mutatja, hogy a korona szent, amint a pártázaton és a függőkön még további 6 zafírt találunk.

A Szent Koronán Gábor arkangyal a Mindenható előtt áll, amint Gábor mondta Zakariásnak, hogy az Úr színe előtt áll. A lengyel–magyar krónika szerint ő jelent meg II. Szilveszter pápának is a korona küldése végett, s az ő szobra van ezért az ezred évi emlékmű oszlopán.

A Szent Koronán Szent Demeter képe arra utal, hogy a magyarországi Szerémvárott halt vértanúhalált, s Szent György a magyar lovagrendnek lett a védőszentje. Közöttük és az égi erők fővezérei között azért találunk gránátköveket, mert azok voltak a keresztes lovagok kövei is.

A görög koronát VII. Dukasz Mihály küldte Magyarországra, akit a híres platonikus bölcsele, Psellos Mihály nevelt, aki VII. Gergely pápával igyekezett az egyház egységét helyreállítani, s aki trónjáról 1078-ban lemondva, szerzetes lett és efezusi érsek.

A görög koronán I. Géza király képe mutatja, hogy az uralkodása alatt, 1074 és 1077 között készült, s arcának körvonala, kiálló arcsontjával s orrának alakjával nem üthet véletlenül testvérének, Szent Lászlónak győri hermájára.

A világon azonban nincsen olyan korona, amin a viselőjének a képe lenne, soha senki se hordta kalapján a saját képét. Ezért a görög korona se készült Géza királynak, hanem csak olyan valakinek, aki az ő uralma alatt állott: aki őt uralta. Nem valószínű azonban, hogy a görög korona Géza király görög hitvesének, Areté Synadené királynénak a koronája lett volna, mert a görög női koronák emeletesek voltak, s a Szent Korona görög koronáján még véletlenül sincs női ábrázolás, teljes ellentétben a Nyitrán talált Monomachos-koronával. Ezen görög koronának az alakja egyébként megegyezik a görög császári koronával, a Sínai-hegyen őrzött ikonon, sőt a japán sámánkirályok koronájával is. Ezenkívül a pártázat ablakzománca (a jour zomanc) teljesen egyedülálló. Wessel 66 bizánci zománca közül csak a Szent Koronán fordul elő, és egész fölfogásában elüt a görög korona többi bizánci zománctól; ezek az ablakzománccok tehát nem tartoztak hozzá.

Az ablakzománccok pártázata nélkül a görög korona pedig hercegi korona csak, amint azt Szent László leánya sógorának, Komnenosz Izsáknak Chora-beli mozaikján láthatjuk. Mindebből csak az következhet, hogy a görög korona csak az I. Géza királytól függő hercegé lehetett, ami csak annyit jelenthet, hogy Szent László hercegi koronája volt, amíg ő viselte a herceg séget I. Géza korában a bihari és a nyitrai részekben.

¹⁸⁸ *A harmadik (londoni) Magyar Őstörténeti Találkozó előadásai és iratai London 1988. ZMTE, Budapest–Zürich 1999. pp. 161-162. <https://mek.oszk.hu/05900/05930/05930.pdf>.*

Aligha véletlen, hogy a Szent Korona latin koronáján a keresztpántok csúcsánál található mind a négy apostol írt az „élet koronájáról” (Jak 1 12, II Tim 4 8, Jel 2 10, I Pet 5 4). Ugyancsak döntő jelentőségű, hogy a latin korona fönmaradt mind a nyolc képe apostolokat ábrázol.

A II. világháborút követő, mítoszfosztó tanulmányok azonban gyakorlatilag teljesen elhanyagolták a bizánci rekeszzománcok technikájának időrendi vizsgálatát, hiszen nem is idézik Claus Wessel vagy Marvin Gross munkáit. Ezekből ugyanis kiderül, hogy Szent István halála után a háttérrel teljesen kitöltő rekeszzománcok készítése megszűnt, amint azt például a Nyitrán talált Monomachos-korona is bizonyítja. (Ezért a Szent Korona keresztjével átfűrt rekeszzománc se tartozhat az apostolok sorozatához, amit sokkal karcsúbb alakja s szemállása is bizonyít.)

A Szent János, Szent Tamás és Szent Fülöp képén megjelenő indák stílusa azonban alapjában megegyezik boldog Gizella magyar királynénak anyja, burgundi Gizella sírjára készített keresztlen levő rekeszzománcokkal.

A latin korona apostolainak eredetét illetően azonban megcáfolhatatlan tény, hogy Szent János lemezének a felső szélén a neve vége után kétségtelenül látható, hogy azon ott eredetileg lyukat öntöttek még azelőtt, hogy a jelenlegi keresztpántok ba illesztették volna. Ugyanilyen lyuk van szent Péter neve kezdeténél is, s ebből csak az következhet, hogy az összes apostol lemezbe ilyen lyukat öntöttek.

Ezek a lyukak azonban kétségtelenül bizonyítják, hogy az apostolok eredetileg koronát alkottak, mert ezeknek a lyukaknak semmiféle más rendeltetése nem lehetett, minthogy azok révén az apostollemezeket koronába foglalják, amint a hasonló lyukak a Monomachos-korona lemezein mutatják. Ugyanezekből a megfontolásokból az is elkerülhetetlenül következik, hogy a latin koronába épített 54 átfűrt igazgyöngy is ugyanabba a koronába tartozott, amint azt Dukasz Mihály és Dukasz Konstantin képe mutatja a görög koronán, mert másképpen teljesen érthetetlen lenne, miért raktak használt gyöngyöket a gyönyörű görög korona fölé, hacsak azok ereklyét nem alkottak.

Az a tény viszont, hogy a Szent Korona latin koronájának lemezei apostolokat ábrázolnak, elkerülhetetlenül Szent István korára keltezi azt a koronát, amit az apostolképek eredetileg alkottak.¹⁸⁹ Ezen a koronán kívül ugyanis csak három olyan korona van, amit az apostolokkal díszítettek, s mind a három a 10. századból való: az egyik VI. Leó korából a velencei Szent Márk bazilika kincstárában, a másik II. Ottó hitvesének, Theophanónak a révén került nyugatra, s most a bambergi pericopa codexet 161 díszíti a müncheni könyvtárban. A harmadik a német-római császári korona, aminek a főoldalán a 12 drágakő a 12 apostolt jelképezi, s azt is a II. Ottó és II. Konrád közötti időre keltezik. Konrád halála után (1039) azonban az apostolok ábrázolása el tűnt a koronákról, amint az kitűnik lord Twinning könyvéből. Ebből viszont csak az következhet, hogy a magyar Szent Korona latin koronáját alkotó apostol is Szent István korából származik, s (minthogy aligha kerülhetett a Szent Koronába máshonnan, mint Magyarországról) hogy az Szent István koronája volt, mert Szent István korában Szent István volt a magyar király, s előtte a pogány magyar uralkodók nem hordtak volna apostolkoronát. (Az erdélyi Gyulának, ha keresztény koronája volt, azon csak görög felirat lehetett volna.)

A Szent Korona latin koronájában levő apostolkoronát illetően korántsem közömbös, hogy Hartvik püspök szerint, amikor II. Szilveszter pápa Astrik révén koronát küldött, azt mondta, hogy "Én apostoli vagyok, ő viszont méltán Krisztus apostola", és így aligha véletlen, hogy Szent István koronáján éppen apostolokat találunk. Hartvik azt is megjegyezte, hogy II. Szilveszter azonfelül keresztet küldetett a királynak az apostolság

¹⁸⁹ Később Szigethy István sokkal korábbra teszi a Korona keletkezését, ezért is került itt Váralljai Csocsán írása a Magyar Ókor rovatba. Lásd Cser Ferenc, Darai Lajos: A magyar műveltség és a Szentséges Korona jelentősége. *Acta Historica Hungarica Turiciensia* 40/1. <https://epa.oszk.hu/01400/01445/00073/pdf/EPA01445>. – A szerk.

jeleként, s így került Werbőczy szerint a kettőskereszt a magyar címerbe. Ezt a történések már igen hosszú évtizedek óta kétségbe vonták, pedig Szent István pénzein gyakorlatilag majd minden kereszt kettőskereszt, amint erre Györffy György már rámutatott.

Amennyiben III. Henrik Aba Sámuel koronáját Szent Péter sírjához küldte, azzal csak elismerte, hogy Magyarország nem tartozik a német-római birodalomhoz. A források azonban sehol sem mondják, hogy Aba Sámuel koronája, amit III. Henrik 1044-45-ben Rómába küldött volna, Szent István koronája lett volna, s egyébként is nevetséges azt hinni, hogy Szent Istvánnak, akinek annyi aranykincse volt, csak egy koronája lett volna. A Szent Korona latin koronájának fönti elemzése világosan kimutatta, hogy az apostoli korona Szent Istváné volt, s az esztergomi Porta speciosa III. Béla király korából (1173-1196) világosan mutatja, hogy Szent István király a koronáját fölajánlotta nyilvánosan a székesfehérvári Nagyboldogasszonynak. I. Ulászló koronázásából világos, hogy Székesfehérvárott a koronázó templomban, Szent István szobrán is korona volt. Ezért alig hihető, hogy Szent István a Nagyboldogasszonynak, az Égi Királynőnek a székesfehérvári szobrán ne hagyott volna koronát, s az egész magyar történelmi hagyomány szerint, amint azt a Porta speciosa is bizonyítja, az a Szent Korona.

Szent István palástja Horváth János szerint a Hiszekegyet, Tóth Endre szerint a Mindenszentek litániáját, Kovács Éva szerint a Te Deumot ábrázolja.

Azonban az első látásra kétségtelen, hogy a koronázási palást fősávján a 12 apostol ül trónon, s a trónon ülő 12 apostol a keresztény ábratanban szükségképpen az utolsó ítéletre utal, amint azt az Utolsó Ítéletnek a konstantinápolyi chora-beli templomban (Karye Dzsami) és a Velence melletti Torcellóban levő nagyméretű ábrázolásai mutatják. Mindezek Krisztus szavára utalnak Szent Máténál (19,28): „Bizony mondom nektek: Ti, akik követtetek engem, a világ megújulásakor, amikor az Ember fia dicsőséges trónjára ül, együtt ültök vele tizenkét trónon, hogy ítélkezzetek Izrael tizenkét törzse fölött.”

Azt, hogy a koronázási paláston az apostolok ábrázolása az utolsó ítéletre utal, bizonyítja a köztük mandorlában megjele nő Krisztus is, mert ugyanilyen formában jelenik meg Chorában és Torcellóban is. Az utóbbi két helyen Krisztus trónját még készítik a 9. zsoltárnak a Septuagintában levő 8. verse szerint, s ez megint bizonyítja, hogy a koronázási palást is ezt ábrázolja, mert nyilvánvaló, hogy a trón készítése volt azon a mandorla alakú képen, amit a koronázási palástról jelentős mértékben levágtak. A torcellói ábrázolásból világos, hogy a paláston van még ma is részben az egyik ősszüelő térdelő alakja, s az egyik álló angyal a szárnyával.

Az apostolok fölött a próféták sora közepén az „A Û”, „principium et finis” fölírat félreérthetetlenül idézet a Jelenések könyvéből (18), s szintén a palást ábrázolásának apokaliptikus jellegét mutatja, s egyúttal az ábrázolás végső értelmét: az Őr a Kezdet és a Vég: a múlt a prófétákban, és a végső jövő az apostolokkal való ítéletben.

A próféták fölött az égben ragyogó Szűzanya a Napbaöltözött Asszonyt mutatja megintcsak a Jelenések könyvéből, s mellette a mennyei erők szolgálnak az Úrnak az Apokalipszis 22. fejezete szerint, amint a paláston levő legrégebb, Magyarországról fennmaradt versek fölíratai mutatják.

A koronázási palást apokaliptikus látomása nyilvánvalóan szoros összefüggésben áll azzal, hogy amint azt Györffy György kiszámította, Szent Istvánt éppen az 1000. évet követő első napon, a millenniumvárás pillanatában koronázták meg királlyá, s így a koronázási palást is azt tükrözi. Ebből az következik, hogy a koronázási palást is eredetileg a jövőbeli koronázások céljára s éppen a király számára készült. A középkori krónikáirók ugyanis följegyezték, hogy amint a palástot is, fölírata szerint, Gizella királyné a székesfehérvári koronázó templom számára készítette, a koronázó főpap számára is készített Gizella arra a célra való vállruhát. Igaz ugyan, hogy a koronázó palást fölírata szerint ez a palást eredetileg „miseruha” lett volna, azonban eredetileg a magyar irányokat a koronázásra papi ruhába

öltöztették, amint azt Callimachus Experiens följegyezte I. Ulászló koronázásakor, s gróf Révay Péter koronaőr még tudta, hogy a királynak a koronázáskor korábban nemcsak papi cinguluma (öve), de papi stólája is volt! A magyar király ugyanis a koronázáskor papok módjára mindig kétszín alatt áldozott, ami világos nemcsak I. Miksa, de Szapolyai János koronázásának a leírásából is.

Azt, hogy a koronázási palástot eredetileg is koronázásra szánták, az alsó sorában levő vértanúk sora mutatja. Ezen a vértanúknak éppúgy a fején van a koronája, mint Szent István királynak és Boldog Gizella királynénak, sőt mindegyiküknek országalmája van, meg királyi lándzsája, amint a királynak koronázáskor, s ez eltér a vértanúk koronájának szokásos ábrázolásától.¹⁹⁰

Az égi és a földi koronák összeolvadása a paláston tulajdonképpen Szent István Intelmeit tükrözi. Szent István Intelmeiben ugyanis az égi és a földi korona összeolvadása a Szent Korona tanának a gyökere, amint arra Eckhardt Ferenc már rámutatott (*A Szent Korona-eszme története*, Budapest, 1941).

László Gyula azonban már kifejtette, hogy a koronázási paláston a vértanúk sorának a díszítése megegyezik a nagyszentmiklósi kincsek csészéjének indás díszítésével a 19. aranyedényen. A 7. aranyedényen viszont a koronás táltoslovakon és szárnyaskoronás táltosoroszlánokon lovagló táltoskirályok ábrázolásán az égi és a földi korona gondolata éppen úgy egybeolvad, mint Szent István Intelmeiben, vagy a koronázási paláston.

¹⁹⁰ V. ö. Váralljai Csocsán Jenő: 'Lehel kürtje' jelentősége. *Alapvetés. Tanulmányok a magyar eredetről és következményeiről. Acta Historica Hungarica Turiciensia* 31. évf. 5. sz. (2016.) pp. 1286-87, 1314.
https://epa.oszk.hu/01400/01445/00019/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2016_5_1271-1348.pdf. –A szerk.